

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАЛУЧЕННЯ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Анотація. У статті розглянуто основні форми іноземних інвестицій та окреслені характеристики основних типів вкладників. Сформульовано основні переваги прямих іноземних інвестицій над іншими формами економічного співробітництва. Запропоновані напрями вдосконалення організаційно-економічного механізму залучення прямих іноземних інвестицій в Україні.

Ключові слова: організаційно-економічний механізм, прямі іноземні інвестиції, інвестиційний клімат, іноземний капітал.

P. Kondro, V. Vudvud

AREAS OF IMPROVEMENT OF ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM OF ATTRACTION OF DIRECT FOREIGN INVESTMENT IN TO THE ECONOMY OF UKRAINE

Abstract. In the article the basic forms of foreign investment are considered and the characteristics of the main types of investors are outlined. The basic advantages of foreign direct investment over other forms of economic cooperation are determined. The areas of improvement of organizational and economic mechanism of foreign direct investment in Ukraine are proposed.

Keywords: organization and economic mechanism, foreign direct investments, investment climate, foreign capital.

1. Вступ

Сучасний етап становлення вітчизняної економіки вимагає пошуків нових джерел фінансування національних підприємств для ефективного функціонування економіки в цілому. Саме тому в умовах дефіциту внутрішніх джерел капіталовкладень іноземні інвестиції виступають ресурсом, який здатний стимулювати економічну активність, позитивно вплинути на технологічне переоснащення виробництва, підвищити ефективність його функціонування.

Іноземний капітал є тим додатковим джерелом вкладень у національне виробництво товарів і послуг, що надає динамізм розвитку економіці. В умовах глобалізації зі збільшенням масштабів міжнародного руху капіталу роль інвестицій як важливого фактора економічного розвитку зростає. Для того, щоб ефективно, з найбільшою віддачею залучати іноземні інвестиції, важливо знати свої потреби в іноземному капіталі й грамотно управляти ним.

Проблематику залучення прямих іноземних інвестицій досліджували такі вчені-економісти, як Дж. Даннінг, А. П. Кириєва, Б. В. Губський, В. А. Степаненко, Ю. В. Макогона, А. А. Пересада, О. В. Товтиженко та інші.

Однак багато методичних та практичних питань економіко-правового забезпечення залишаються невирішеними й потребують подальшого дослідження.

Метою статті є дослідження проблематики формування та залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України.

Завданням статті є розкриття сутності прямих іноземних інвестицій, а також визначення напрямів вдосконалення організаційно-економічного механізму залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України.

2. Виклад основного матеріалу

Оскільки прямі іноземні інвестиції виступають однією з найбільш ефективних форм інвестицій, доцільно було б розглянути саме їхню сутність, користуючись сучасними баченнями різних науковців і практиків. Ці погляди можна об'єднати за окремими підходами.

Одні науковці розглядають іноземні інвестиції з боку економічної діяльності або процесу.

Так, Дж. Даннінг вважає, що прямі іноземні інвестиції – це економічна діяльність, яка здійснюється поза межами країни базування, але всередині країни-інвестора і забезпечує контроль інвестору за ресурсами, які вкладаються [2, с. 164].

А. А. Пересада трактує їх як процес, здійснюваний без фінансових посередників у виробничі фонди з метою одержання доходу й участі в управлінні виробництвом [5, с. 321].

На думку Г. О. Харламова, прямі іноземні інвестиції – це діяльність, за яких зарубіжна компанія, що її здійснює, зберігає значний контроль над

підприємством, в яке вони вкладені. Яскравим прикладом таких інвестицій є інвестиції транснаціональних корпорацій (ТНК) [8, с. 340].

Інші науковці, зокрема А. П. Киряєва, Б. В. Губський, трактують іноземні інвестиції як вкладення капіталу.

Так, А. П. Киряєва вважає, що прямі іноземні інвестиції – це вкладення капіталу з метою придбання довготермінового економічного інтересу в країні, яке забезпечує контроль інвестора над об'єктом розміщення капіталу [3, с. 320].

Б. В. Губський визначає термін “прямі інвестиції” як “вкладення капіталу з метою отримання підприємницького прибутку (доходу), та вкладення, які зумовлені довготерміновим економічним інтересом і забезпечують контроль інвестора над об'єктом інвестування” [2, с. 12].

Заслугує уваги окреме бачення іноземних інвестицій, що регламентується законодавчими й нормативними актами України.

Відповідно до Закону України “Про режим іноземного інвестування” під іноземними інвестиціями розуміють всі види цінностей, що вкладаються безпосередньо іноземними інвесторами в об'єкти інвестиційної діяльності згідно з чинним законодавством України [1].

Таке визначення “іноземних інвестицій”, оскільки воно трактується через категорію “цінностей”, оскільки остання є ширшою й об'єднує також об'єкти, які не пов'язані з інвестуванням. Тому категорію “цінностей” доцільно було б замінити конкретнішими об'єктами: гроші, цінні папери, майнові права тощо.

У світовій практиці основним вважається визначення, запропоноване фахівцями Міжнародного валютного фонду (МВФ) у 1977 р. та Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) у 1983 р.: “інвестиції вважаються прямими, якщо здійснюються за межами національних кордонів з метою розширення виробництва товарів і послуг, закупівлі товарів для імпорту в країну базування або експорту в треті країни” [4, с. 93].

Отже, прямі іноземні інвестиції – це капітал у матеріальному й нематеріальному вигляді, які вкладаються державою, компанією чи підприємцем в інші підприємства за кордоном для отримання прибутку, за умови довготермінового економічного інтересу та наявності права брати участь в управлінських рішеннях.

Реверчук С. К., характеризуючи прямі іноземні інвестиції, виділяє найпоширеніші групи іноземних вкладників:

- інвестори-підприємці (приблизно 15 % від загального обсягу) – найризикованіша та найактивніша у вкладанні капіталу група. Орієнтуються на недоліки у законодавстві; у виборі суб'єктів інвестування надають перевагу малим і середнім підприємствам; головною метою цих інвесторів є отримання швидких і ризикових прибутків; характеризуються інвестуванням у негрошовій формі. Цей тип інвесторів імпортує у країну своє обладнання і технології виробництва, надаючи перевагу створенню нового підприємства;

- транснаціональна корпорація – є підприємством, до якого входять материнська компанія, її дочірні підприємства та асоційовані підприємства за кордоном. Спираючись на світову практику, ТНК є довготерміновими інвесторами, які мають на меті: здобути новий ринок для своєї продукції, отримати доступ до ресурсів, досягти більшої ефективності виробництва;

- інституційні інвестори – це фінансові посередники, які залучають кошти переважно через продаж акцій і вкладають їх у диверсифікований портфель цінних паперів. Серед інституційних інвесторів виділяють такі, як ЄБРР та МФК, що фінансують уряди різних країн [6, с. 123-125].

Вважаємо за необхідність віднести до класифікаційних груп іноземних вкладників ще одну складову, таку як інвестор-держава. Держава як інвестор приймає на себе функції фінансування тих галузей і виробництв, продукція яких має загальнонаціональний характер і відповідно до чинного законодавства може бути зроблена тільки на державних підприємствах або підприємствах, які не будуть приватизовані найближчим часом. Що ж стосується іноземних капіталовкладень, то вони здійснюються державою разом із зарубіжними інвесторами, через консорціуми, асоціації.

Іншим проблемним питанням, що досліджується науковцями і практиками, є форма залучення іноземних інвестицій, які передбачені українським законодавством.

Згідно із Законом України “Про режим іноземного інвестування” іноземні інвестиції можуть функціонувати у таких формах:

- пайова участь у підприємствах, які створюються спільно з українськими юридичними та фізичними особами, або ж придбання частки у діючих підприємствах;

- створення підприємств, які повністю належать іноземним інвесторам;

- придбання не забороненого законами України нерухомого чи рухомого майна, шляхом безпосереднього отримання майна та майнових комплексів або ж у вигляді акцій, облігацій та інших цінних паперів;

- придбання (самостійно або за участі українських юридичних чи фізичних осіб) прав на користування землею та на використання природних ресурсів на території України;

- придбання інших майнових прав;
- господарської (підприємницької) діяльності на основі угод про розподіл продукції; в інших формах, не заборонених законами України, в тому числі без створення юридичної особи на базі угод із суб'єктами господарської діяльності України [1].

Так, законодавством України для закордонного інвестора встановлені рівні з вітчизняним умови діяльності. Цей Закон надає іноземним інвесторам державні гарантії захисту вкладеного ними капіталу, але потрібно враховувати, що це відбуватиметься тільки у випадку офіційної реєстрації інвестицій.

Інвестиції виступають однією з вирішальних умов і важливим чинником планування розвитку

виробничої, комерційної та інноваційної діяльності. Проте не завжди іноземні капіталовкладення спричиняють однозначний вплив на розвиток країн, особливо з перехідною економікою.

К. Л. Маркевич стверджує, що прямі іноземні інвестиції мають низку істотних переваг перед іншими формами економічного співробітництва, а саме:

- на відміну від позик, не стають тягарем зовнішнього боргу, а сприяють його погашенню;
- збільшують у країні виробничі потужності;
- виступають джерелом нових технологій та передових методів управління і маркетингу, сприяють розвитку національної науково-дослідної бази;
- сприяють здійсненню більш ефективної приватизації і реструктуризації економіки, створюють додаткові робочі місця, при цьому збільшуючи реальні доходи працівників;
- збільшують бюджетні надходження у вигляді податків на діяльність міжнародних спільних підприємств;
- імпорт прямих інвестицій стимулює конкуренцію;
- забезпечують ефективну інтеграцію національної економіки у світову.

Також К. Л. Маркевич наводить і негативні наслідки для економіки від прямих іноземних інвестицій:

- отримання “відпрацьованого” обладнання, яке не відповідає стандартам технологічного прогресу;
- використання території держави-реципієнта для утилізації відходів;
- застосування методів недобросовісної конкуренції (н-д ТНК);
- використання держави-реципієнта як ресурсного додатка [4, с. 96-97].

Обсяг прямих іноземних інвестицій є одним із показників, який характеризує ступінь інтеграції України у світове господарство. Детальніше ситуацію, яка склалася на українському ринку інвестицій, наочно наведено в таблиці 1 [10].

За даними таблиці 1, спостерігається тенденція, яка має циклічний характер залучення іноземного капіталу. Так, у 2009 році економічна активність іноземних інвесторів скоротилася вдвічі, це пояснюється рецесією в економічній сфері, інфляційними процесами, що супроводжувалися різким падінням рівня виробництва. Дана ситуація була притаманною для більшості країн світу. Так, за інформацією UNCTAD, світовий обсяг іноземних інвестицій у 2009 році скоротився на 39%, або до 1 трлн. доларів США. Для порівняння: даний показник у 2008 році склав 1,7 трлн. доларів США [11].

Однак привабливість України у сфері інвестування після тривалого фінансового колапсу починає зростати і вже в 2010-2011 роках національний інвестиційний ринок повернув докризові позиції.

Проте в 2012-2013 роках спостерігається чітка тенденція до зменшення обсягів залучення зарубіжного капіталу. Певною мірою подібна динаміка пояснюється такими загальними факторами, як:

- слабкий захист прав власності (особливо зростання випадків рейдерського захоплення власності іноземних інвесторів та сумнівна обґрунтованість судових рішень стосовно справ інвесторів та кредиторів);
- продовження практики бюрократичної тяганини при оформленні дозволів та ліцензій (red tape);
- низька організаційна ефективність податкової системи (затримки з поверненням ПДВ експортерам, агресивна практика перевірок з боку податкових органів тощо);

Таблиця 1

Обсяги надходження прямих іноземних інвестицій в економіку України протягом 2008-2013 рр.

Роки	Обсяг надходження (млрд. грн)	Темп росту (%) відповідно до попереднього року
2008	9,987	-
2009	4,530	44,55
2010	5,710	122,1
2011	6,480	118,13
2012	6,013	92,88
2013	3,722	50,9

Отже, наявність ефективної економіко-правової ситуації формує інтерес іноземних інвесторів вкладати капітал із позитивними наслідками для приймаючої сторони чи, навпаки, використовувати її як ресурсний додаток, або територію утилізації відходів.

- невизначеність щодо перспектив підписання угоди про вільну торгівлю з ЄС та відновлення співпраці з МВФ [9].

Більш точно розкриття проблематики впливу іноземного капіталу на економіку України можливе за рахунок аналізу структури надходження іноземного капіталу, наведеної у таблиці 2 [10].

Структура надходження прямих іноземних інвестицій наростаючим підсумком із початку інвестування в економіку Україну протягом 2011-2013 рр.

Країна	Обсяги інвестицій у 2011 р. (млн. грн)	У % до підсумку	Обсяги інвестицій у 2012 р. (млн. грн)	У % до підсумку	Обсяги інвестицій у 2013 р. (млн. грн)	У % до підсумку
Кіпр	12,64	25,6	17,275	31,7	18,712	33,1
Німеччина	7,38	15,0	6,317	11,6	6,194	11,0
Нідерланди	4,82	9,8	5,169	9,5	5,504	9,7
Російська Федерація	3,59	7,3	3,786	7,0	3,842	6,8
Австрія	3,42	6,9	3,401	6,2	3,216	5,7
Велика Британія	2,5	5,1	2,556	4,7	2,724	4,8
Франція	2230,7	4,5	1765,3	3,2	2,452	4,3
Швеція	1744,0	3,5	1600,1	2,9	1843	3,3
Віргінські Острови (Брит.)	1607,0	3,3	1884,9	3,5	1277	2,3
США	1043,1	2,1	936,7	1,7	1259,0	2,2
Італія	965,9	2,0	1015,9	1,9	1036,6	1,8
Швейцарія	960,3	1,9	1106,2	2,0	985,8	1,7
Польща	875,5	1,8	916,4	1,7	831,8	1,5
Інші країни	5555,3	11,2	6732,5	12,4	6685,4	6685,4
Усього	49362,3	100,0	54462,4	100,0	56565,2	100,0

Виходячи з даних таблиці 2, можна сказати, що за період з 2011-2013 рр. прямі іноземні інвестиції надходили зі 118-129 країн світу. До першої десятки головних країн-інвесторів, на які припадає від 79-84% від загального обсягу прямих інвестицій, належать: Кіпр, Німеччина, Російська Федерація, Австрія, Велика Британія, Віргінські острови, Франція, Швеція та Швейцарія.

Бачимо, що частка офшорів зросла за цей час у 1,4 рази, сягнувши 33 % загального обсягу всіх інвестицій, які вкладалися в економіку України. Враховуючи той факт, що вони здебільшого є капіталовкладеннями українських компаній, які здійснюються з метою мінімізації оподаткування, такі інвестиції не повинні вважатися класичними прямими інвестиціями, головною характеристикою яких є внесення в економіку держави вкрай необхідних додаткових зовнішніх ресурсів. Таким чином, можна припустити, що обсяг реальних прямих іноземних інвестицій в Україну є значно нижчим за офіційні дані.

Аналізуючи дані таблиці 2, можна відзначити якісну зміну у відносинах із одним з провідних капіталовкладників – Німеччиною, яка залишається найбільшим реальним інвестором економіки України.

Попри наявність суттєвих внутрішніх перешкод до інвестування в українську економіку, дедалі більшою мірою актуалізуються зовнішні чинники, які зумовлюють додатковий тиск у напрямку скорочення європейських інвестицій в Україну [9].

Результати здійсненого нами аналізу засвідчують: основні фактори, що перешкоджають залученню інвестицій із країн ЄС в Україну, мають

ендогенний характер і поширюються рівною мірою на всіх іноземних інвесторів. Але більш гостра негативна реакція європейських інвесторів на погіршення інвестиційного клімату в Україні значною мірою зумовлена змінами, які відбуваються в фінансовій системі Європейського Союзу. У зв'язку з цим можна очікувати подальшого підвищення вимог з боку європейських інвесторів стосовно умов інвестування в українську економіку.

Що стосується реакції української сторони, то доцільним є, по-перше, збільшити зусилля, спрямовані на покращення загального інвестиційного клімату, та, по-друге, зробити певні кроки в напрямку адаптації вітчизняної фінансової системи до умов фінансової архітектури ЄС, що формується.

Таким чином, можна вважати: іноземна інвестиційна діяльність формує неоднозначний вплив на економічний розвиток підприємств та економіки в цілому. Проте в сучасному світі практично не залишилося країн, не залучених у міжнародні інвестиційні процеси. Стійкий економічний розвиток неможливий без участі в світогосподарських процесах, зокрема без активного використання переваг від залучення прямих інвестицій з-за кордону.

3. Висновки

Виходячи з результатів проведених нами досліджень, для вдосконалення діючого організаційно-економічного механізму залучення та регулювання іноземних інвестицій в Україні необхідно:

- на державному рівні сформуванню науково обґрунтовану стратегію сприяння залучення іноземних інвестицій в економіку України з метою соціально-економічного розвитку держави;

- створити Український банк реконструкції та розвитку для кредитування масштабних інвестиційних проектів під гарантії держави;
- вдосконалити діючу нормативно-правову базу в сфері інвестиційної діяльності з метою поступового наближення правового регулювання іноземних інвестицій до законодавства ЄС;
- активізувати процеси перетворення митної та податкової політики для стимулювання розвитку високотехнологічних виробництв;
- розвивати й розширювати внутрішньоринкову інфраструктуру;
- створити умови для зменшення “тінізації капіталів”;
- проводити регулярний моніторинг залученого іноземного капіталу;
- посилити відповідальність представників органів влади за вчинення корупційних та інших протиправних дій щодо інвесторів [7, с. 103].

Разом із удосконаленням законодавства щодо іноземних інвестицій пропонується розвивати й інші чинники механізму залучення прямих іноземних інвестицій, котрі виявлятимуться у забезпеченні стабільності політичного середовища, вдосконаленні та забезпеченні стабільності податкової, грошово-кредитної та митної політики, максимальному спрощенні процедур, які регламентують взаємовідносини між державою і підприємцями у галузі залучення іноземних інвестицій, створенні гарантій стабільності умов щодо довгострокового фінансування інвестиційних проектів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України “Про режим іноземного інвестування” від 19.03.1996 № 93/96- (ред. від 11.08.2013) // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1996. – № 19. – Ст. 81.
2. Батура О. В. Іноземні інвестиції в системі становлення ринкової економіки України : монографія / О. В. Батура. – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2008. – 179 с.
3. Федоренко В. Г. Економічні та організаційно-правові аспекти іноземних інвестицій в Україні : монографія / В. Г. Федоренко. – Ірпінь : Національна академія ДПС України, 2009. – 398 с.
4. Маркевич К. Л. Україна і Польща – стратегічне співробітництво // Ініціатива з розробки зовнішньополітичних рекомендацій : серія незалежних професійних досліджень у сфері міжнародних відносин, зовнішньої політики України та проблем регіональної та глобальної безпеки / К. Л. Маркевич. – К. : Центр дослідження міжнародних відносин, 2008. – С. 92-97.
5. Пересада А. А. Управління інвестиційним процесом / А. А. Пересада. – К. : Лібра, 2010. – 472 с.
6. Реверчук С. К. Інвестологія: наука про інвестування : навч. посібник / С. К. Реверчук. – К. : Атіка, 2012. – 264 с.
7. Товстиженко О. В. Роль іноземних інвестицій в інтенсифікації розвитку вітчизняного виробництва / О. В. Товстиженко // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 1. – С. 104-108.
8. Харламова Г. О. Інвестиційна позиція та перспективи інтеграції України у міжнародний інвестиційний простір / Г. О. Харламова // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – № 20. – С. 3-8.
9. Шаров О. М. Щодо ризиків скорочення обсягів надходження іноземних інвестицій в контексті модернізації європейської фінансової системи / Національний інститут при Президентові України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1314/>.
10. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
11. Консалтингова компанія “МАЙГЕР”ООО // Інвестування в Україну в умовах кризи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mayger.ua/uk/analitika/investuvannya-v-ukrayinu-v-umovah-krizi/>.